

MIJLPALEN EN STRUIKELBLOKKEN

Uitvoerig bekeken: de examens havo en vwo van 2016

De geschiedenisexamens 2016 havo en vwo verliepen soepel. Zo kwamen er bij de examenlijn weinig vragen binnen van docenten en bleef het rustig op het VGN-forum. Tegenwoordig publiceert Cito op de examensite de toets- en itemanalyse, zodat elke docent kan nagaan hoe er gescoord is. In deze jaarlijkse bespreking hoeft dat daarom niet meer uitgebreid te gebeuren. Dat biedt de mogelijkheid in dit artikel wat dieper in te gaan op enkele achtergronden van het examen.

Stefan Boom is toetsdeskundige voor de havo- en vwo-examens bij Cito.

Op het geschetste rustige beeld is één uitzondering: het zeer grote aantal klachten van havokandidaten over hun geschiedenisexamen. Uit de analyse van LAKS bleek dat veel havisten eigenlijk niet zozeer klaagden over het examen zelf, maar over het examenprogramma: er werd te veel gevraagd naar de kenmerkende aspecten.¹ Verschillende reacties op internet en in de pers bevestigden dit beeld.²

INDIRECT

Maar is er wel te veel gevraagd naar kenmerkende aspecten? In de syllabus is de afspraak vastgelegd dat ongeveer 35 procent (met een marge van plus of min 7 procent) van het totaal aantal

punten besteed moet worden aan vragen over niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten.³ Dat was in dit havo-examen het geval: vraag 2-6, vraag 12-15 en vraag 26 behoren tot deze categorie en leverden in totaal 28 van de 73 punten op, ofwel 38 procent van het totaal. Dat blijft binnen de voorgeschreven marges. De problemen bij de constructie van valide en vakspecifieke examenvragen bij de ongespecificeerde kenmerkende aspecten zijn beschreven in de eindrapportage van het pilotproject (zie ook het kader op pagina 68).⁴ Bij de meeste examenvragen wordt op een wat indirecte manier gevraagd naar kenmerkende aspecten. Bij havovraag 6, 12 en 26 moeten geleerde kenmerkende

aspecten gereproduceerd worden en aan het gegeven in de vraag worden gekoppeld. Deze drie vragen zijn gemiddeld wat moeilijker geweest dan het examen als geheel. Havoleerlingen klaagden over vraag 12, omdat daar niet rechtstreeks naar kenmerkende aspecten werd gevraagd, maar het antwoordmodel wel vanuit de kenmerkende aspecten was geformuleerd. Voor de examenmakers was het evident dat er wél naar een kenmerkend aspect van de zeventiende eeuw werd gevraagd, namelijk de verschillende kanten van 'de bijzondere plaats van de Republiek'. De vwo-kandidaten hebben over het algemeen minder moeite met vragen over kenmerkende aspecten. Gemiddeld scoren zij op deze vragen juist hoger dan op het examen als geheel.

TAALVAARDIGHEID

Havokandidaten bleken veel moeite te hebben met vraag 3 en 4. Dit laat een ander probleem zien: de 'taligheid' van het geschiedenisexamen. Vraag 3 ging over een Romeinse mijlpaal, maar dan niet in overdrachtelijke zin bedoeld. Uit de bron en de vraag bleek duidelijk dat het om een voorwerp ging. Toch heeft een aantal kandidaten het woord 'mijlpaal' in het woordenboek moeten opzoeken en de overdrachtelijke betekenis gebruikt: de mijlpaal als belangrijke gebeurtenis.⁵

Bij vraag 4 kwamen maar liefst twee moeilijke begrippen voor: het 'gangbare beeld' (dat wil zeggen: het kenmerkende aspect) en 'nuanceren'. Veel havisten kwamen hier niet uit, voor de vwo'ers bleek deze overlapvraag aanzienlijk eenvoudiger. De gemiddelde p'-waarde bij havo was 0,48 tegenover een gemiddelde p'-waarde bij vwo van 0,79. De andere overlapvraag in het examen (vraag 6 havo is vraag 7

vwo) biedt hetzelfde beeld: de gemiddelde p'-waarde van vraag 6 bij de havo was 0,48, bij vwo was dat 0,74 voor vraag 7. Dit is een bevestiging van de conclusie dat havisten aanzienlijk minder goed uit de voeten kunnen met vragen over kenmerkende aspecten dan de vwo'ers.⁶ Net als bij de vmbo-examens is de taalvaardigheid van havisten bij de geschiedenisexamens een struikelblok.⁷ Die speelt een rol bij het lezen van vragen en intro's (zoals bij vraag 4), het lezen van bronnen en het formuleren van

het eigen antwoord. Taalvaardigheid speelt ook een rol bij de interpretatie van het correctievoorschrift. Veel havisten die na het examen hun antwoorden vergeleken met het gepubliceerde cv, zagen daarin weinig van hun eigen antwoorden terug. Daardoor dachten zij dat ze hun examen veel slechter hadden gemaakt dan uiteindelijk bleek. Misschien is dit ook een reden voor het grote aantal klachten. Docenten zouden hun leerlingen gerust kunnen stellen door voor het examen te bespreken hoe het corrigeren in zijn werk gaat. Het correctievoorschrift is er primair voor de docent en nodig om een eerlijke correctie mogelijk te maken. Alleen een geschoolde vakdocent kan op grond daarvan de antwoorden beoordelen en van scorepunten voorzien. Overigens was de moeilijkste vraag in het havo-examen nu juist geen 'talige' vraag. De prent van Behrendt over de vredesdemonstraties bleek veel te abstract voor de havokandidaat. Het zou interessant zijn deze vraag voor te leggen aan de vwo'ers in een schoolexamen. De examenmakers zijn benieuwd hoe zij dan op deze vraag scoren. Achteraf bezien zou dit een interessante overlapvraag zijn geweest. ►

¹ Loran Hempenius, coördinator LAKS op: *Parool*-blog van 18 mei 2016.

² Op scholieren.com bijvoorbeeld: 'Havisten balen van kenmerkende aspecten'. Voor de duidelijkheid, het examenprogramma omvat de globale leerstof voor het schoolexamen én het centraal schriftelijk; de syllabus omvat de specificaties voor het centraal schriftelijk eindexamen.

³ <http://tiny.cc/K7CITO3>, pagina 9.

⁴ <http://tiny.cc/K7CITO4>.

⁵ Bij de constructie van dit examen is overwogen ook een foto van de mijlpaal uit het Wageningse Veld op te nemen, maar dit zou slechts een illustratie zijn en overbodig voor de beantwoording van de vraag.

⁶ Hoe hoger de p'-waarde hoe beter er is gescoord op de vraag. Examenmakers streven naar een gemiddelde p'-waarde van 0,55, waarbij een p'-waarde kleiner dan 0,40 een (te) moeilijke en een p'-waarde groter dan 0,80 een (te) gemakkelijke vraag is.

⁷ Zie het artikel van Huub Kurstjens in *Kleio* 4, 2016.

Boven: Bron 12 uit het havo-examen, prent van Fritz Behrendt voor *Het Parool*.

Hiernaast: Romeinse mijlpaal uit Monster of Naaldwijk, geplaatst in 162 n.Chr. onder het keizerchap van Marcus Aurelius en Lucius Verus.

VRAGEN OVER ONGESPECIFICEERDE KENMERKENDE ASPECTEN

In het examenprogramma staat:

De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken die genoemd zijn in eindterm 2:

- *de kenmerkende aspecten voor ieder tijdvak noemen;*
 - *bij elk kenmerkend aspect van een tijdvak een passend voorbeeld geven van een gebeurtenis, ontwikkeling, verschijnsel of handeling dan wel gedachtegang van een persoon en dit voorbeeld gebruiken om het betreffende aspect te verduidelijken; [...].*
- Dit betekent dat het bijvoorbeeld niet uitmaakt welke stedelijke gemeenschap wordt gebruikt om het kenmerkend aspect 'het ontstaan van de eerste stedelijke gemeenschappen' te verduidelijken. Als we in het centraal examen zo dicht mogelijk bij het examenprogramma zouden aansluiten, zouden we moeten vragen: 'Verduidelijk met een eigen voorbeeld van een vroegstedelijke gemeenschap het kenmerkend aspect "het ontstaan van de eerste stedelijke gemeenschappen".'

Een dergelijke vraag kan op het centrale eindexamen niet worden gesteld, omdat onduidelijk is wat wel en wat niet goed gerekend moet worden en de antwoordmogelijkheden vrijwel oneindig lijken. In het examen wordt dit probleem opgelost door vragen naar 'eigen voorbeelden' te vermijden. In een intro of met een bron wordt een historische context gegeven waarmee de kandidaat kan demonstreren dat het kenmerkende aspect wordt begrepen en herkend. Bij vraag 6 havo en vraag 7 vwo wordt in de intro het voorbeeld gegeven en worden de kenmerkende aspecten gevraagd. Hierdoor kan wel een sluitend antwoordmodel worden gemaakt. Bij bijvoorbeeld vraag 5 vwo wordt een bron gebruikt om (een deel van) een kenmerkend aspect te laten identificeren.

DOMEIN A IN HET EXAMEN

Hoewel de meeste aandacht vaak uitgaat naar domein B – de tien tijdvakken met hun kenmerkende aspecten en de historische contexten – wordt dit domein samen met domein A getoetst in het centraal eindexamen. In domein A worden de vaardigheden omschreven die samen het historisch denken en redeneren (het 'historisch besef') uitmaken. De syllabus verdeelt domein A in drie onderdelen: *tijd*, *interpretatie* en *betekenis nu*. Dit laatste onderdeel is voorbehouden aan het schoolexamen (vanwege het subjectieve karakter ervan), de beide andere delen worden in het centraal schriftelijk eindexamen getoetst.

Tijd en chronologie komen bijvoorbeeld aan bod bij de volgordevragen. De eerste volgordevraag bij zowel havo als vwo gaat voornamelijk over de kenmerkende aspecten en de tijdvakken, in de tweede volgordevraag moet kennis van de historische context (in dit examen Duitsland) gebruikt worden om de chronologische volgorde te bepalen. Niveauverschil tussen havo en vwo proberen de examenmakers aan te brengen door de gebeurtenissen bij de havo wat verder uit elkaar te kiezen dan bij het

vwo en de 'signaalwoorden' die verwijzen naar de kenmerkende aspecten, wat te verstoppen. Het rekening houden met *causaliteit* komt bij veel vragen voor in beide examens. In het vwo-examen, bijvoorbeeld bij vraag 18, wordt op een directe manier gevraagd de causale relatie tussen een aantal ontwikkelingen in de Republiek van Weimar te leggen. In het havo-examen bij vraag 8, waar het optreden van Alva in verband moet worden gebracht met de Pacificatie van Gent. Op een meer indirecte manier bevraagd, komen oorzaak-gevolgrelaties ook bij meerdere vragen in beide examens voor, onder andere bij vraag 10 en 15 van het havo-examen en bij vraag 24 van vwo.

STANDPLAATS- GEBONDENHEID

Vragen over *continuïteit en verandering* komen veel minder voor dan causaliteitsvragen. Dit jaar in het vwo bij vraag 6, en in de havo bij vraag 11 waar de begrippen letterlijk voorkomen. De kern van het vak geschiedenis is *interpretatie*. Dit mag dan ook niet ontbreken in het eindexamen. Onderdeel van interpretatie is *standplaatsgebondenheid*, een ander woord voor het meeromvattende begrip (multi)perspectiviteit. In domein A is het begrip gedefinieerd als tijd-, plaats- en persoonsgebonden opvattingen van historische actoren. Vragen waarbij de kandidaten kunnen tonen dat zij met dit begrip uit de voeten kunnen, zijn in het vwo-examen bijvoorbeeld vraag 8 en in het havo-examen vraag 9. De meeste vragen bij prenten, waar wordt gevraagd welke mening uit de prent kan worden afgeleid, kunnen ook onder het kopje interpretatie worden gerekend. Het tweede onderdeel van interpretatie is *bron en vraagstelling*. Het zelf formuleren van een

hypothese of een vraagstelling voor een eigen onderzoek kan het beste gebeuren op school. Een vraagstelling beoordelen zonder het daarbij uitgevoerde onderzoek is niet zo zinvol en kan tot veel discussie in de beoordeling leiden. Voor een centraal examen is dat niet wenselijk. Er kunnen wel examenvragen worden gesteld over historisch onderzoek en brongebruik. Vraag 3 van het havo-examen en vraag 10 van het vwo-examen toetsen vaardigheden die hieronder vallen: de bruikbaarheid van informatie uit de bron. Toetsing daarvan vereist een zeer precieze formulering. Zo kan niet gevraagd worden naar de bruikbaarheid van een bron, maar gaat het altijd om de bruikbaarheid van de *informatie* uit een bron. En niet ‘zonder meer’, maar in verband met een bepaalde, gegeven vraagstelling die voldoende afbakt wat onderzocht wordt, want elke bron is wel érgens bruikbaar voor.

MIJLPAALTJE

Er is een mijlpaal(tje) gepasseerd, want dit was het tweede examen volgens de nieuwe syllabus. De ervaren ‘overladenheid’ van het havoprogramma lijkt daarbij op dit moment het grootste probleem. Op de examens zelf is relatief weinig kritiek, hoewel we dat kunnen nuanceren: het havo-examen is nog steeds wat te moeilijk en het vwo-examen valt juist eerder aan de makkelijke kant uit. Als docenten het nieuwe programma meer ‘in de vingers’ krijgen, zullen zij zich minder opgejaagd voelen door de examendruk. En daarmee zullen de lessen voor hun leerlingen (vooral de havisten) leuker kunnen worden.

Om tegemoet te komen aan de klachten over de ‘overladenheid’ van het havoprogramma is een ‘verlichtingscommissie’ geformeerd. Deze commissie zal de

syllabus voor de havo tegen het licht houden en bekijken welke substantiële verlichting bereikt kan worden. De uitkomsten daarvan worden binnenkort gepubliceerd of zijn al bekend-gemaakt als dit artikel in *Kleio* verschijnt. Voor het examen van 2017 zal dit de havokandidaten nog niet helpen. Het opnemen van meer gesloten vragen, denk aan de recente matchingvraag 21, in het examen van 2017 zal mogelijk wel enige verlichting brengen – zowel voor de schrijvende kandidaat als de corrigerende docent. Een verdere bijdrage aan de verlichting van de correctiedruk voor geschiedenisdocenten, een probleem dat voortdurend een rol speelt, levert het CvTE met de verlenging van de inzendingstermijn van de Wolf-scores en de plaatsing van geschiedenis aan het begin van de examenperiode (zie kader hiernaast).

Intussen gaat het werk van de examenmakers aan heldere correctievoorschriften, duidelijke vragen en leesbare bronnen uiteraard onverminderd voort. ■

AANLEVEREN SCORES

In het correctievoorschrift heeft het CvTE een nieuwe aanwijzing (hier cursief) geplaatst over het inleveren van de scores van de kandidaten.

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 23 mei. *Ook na 23 mei kunt u nog tot 14 juni gegevens voor Cito accorderen. Alle gegevens die vóór 14 juni zijn geaccordeerd, worden meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.*

Na accordering voor Cito kunt u in de webbasedversie van Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector.

Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

Hiermee hoopt het CvTE een bijdrage geleverd te hebben aan de ervaren correctiedruk bij geschiedenis. Tussen examenmoment (16 mei) en eerste inlevermoment zit een hele week, maar er is daarna nog drie weken tijd voor aanvulling van de gegevens.